

Da Nord-Norge kom i skuddlinjen.

Forspillet til eksplosjonen i Narvik 9. april 1940.

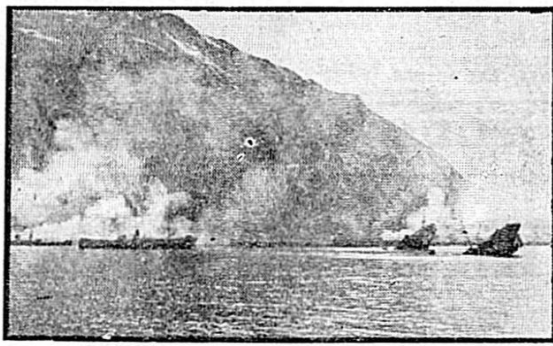
Den 2. juni 1940 ble dette strøk som bildet viser lagt i oske av 13 tyske bombefly. Det var opprinnelig 20 som kom fra Værnes i Trøndelag, men 7 ble tatt av engelske jagere fra Skånland i en voldsom luftkamp ute i fjorden. Mens denne kamp pågikk kom de 13 inn over Narvik og utførte sitt verk.

Det har hittil ikke vært skrevet så lite om det tyske overfall på Nord-Norge og Narvik i 1940, men i helhetsbildet er det ennå mange huller fordi en del av de faktiske forhold ennå ikke er kommet fram i lys.

Det blir vel historikernes oppgave en gang å samle og stille det hele i sannhetens rette lys. Ifer må vel den første oppgave bli å fastslå når denne skjendige overfallsplan på et fredelig lite land ble utklekket, for det er så mange ting som tyder på at planen var lagt lenge før den kom til utførelse.

At Narvik var brennpunktet for overfallet på vår nordlige landsdel er jo en historisk kjensgjerning, og det ligger da i sakens natur at det i dette brennpunkt måtte forekomme ting lenge før overfallet, som gav folk mistanke om at noe var i gjære.

Det første varsel som bare kunne tolkes på en måte, var da Hitlers 3000 tonn store lyst-yacht «Grille» en oktoberdag i 1936, uanmeldt ankret opp på Narvik havn. Ombord befant seg riksvernminister Blomberg med et følge på 35 personer, samt 300 unge kadetter. Ingen var i tvil om hva slags folk det var. Med ekstratog dagen etter tok riksvernministeren med følge en tur til Riksgrensen, mens kadettene i puljer fartlet rundt hele byen, besøkte skole og mange ting tydet på at alle hadde sine oppgaver.

En del av Narvik havn kl. 13 under det annet sjøslag den 13. april.

Spioner i all slags kamuflasje, fra fiske-eksportører til mormoner forberedte grunnen.

var Harstad og oljetankene der. Divisjonskontoret i Harstad rapporterte karen til Narvik, idet man gikk ut fra at han reiste dit. Imidlertid drog han til Svolvær, og her var det også oljeanleggene han var interessert i. En vakker dag meldte Malmbolagets arbeidere om en kar, som gikk rundt og spurte folk ut om skipene som lastet for England osv. Han ble etterstøkt på alle hoteller uten at man fant ham, men en vakker dag ble han oppsporet på Narvik stasjon, da han skulle reise med toget til Haparanda. Han gikk av i Kiruna. Politiet fulgte hans spor gjennom Sverige, Finnland og de baltiske stater. Alltid kom man for sent til å kunne knipe ham.

En tysker drev som fiskeeksportør. Fra sitt kontor stod han i signalforbindelse med tyske skip på havna om nettene, og sine depesjer sendte han i skinnvesker på bunnen av fylte sildkasser, da all eksportørpost til utlandet ble nemlig kontrollert.

To amerikanske mormoner holdt oppbyggelse om kveldene og om dagene var de ute og malte landskapsbilder, men passet på å lage kart på baksiden av maleriene av Narvik med omgivelser. De bluffet sine tilhørere så godt, at da de reiste ble det samlet inn til erindringsskive til dem.

Om høstene hendte det ofte, at barna som var å plukket bær i fjellet ovenfor byen kom og fortalte, at det der og der var det karer som hadde en kasse på en stein som de stod å «kakket» på, — altså sendere.

En utlending som snakket utmerket norsk interesserte seg spesielt for de forskjellige nord-norske byers og distrikters historie i gamle dager. Han skulle skrive om disse. Etter overfallet i 1940 ble samme kar igjenkjent som kaptein og sjef for befestningene på Tjeldødden ved innløpet av Ofotfjorden.

Ytterst få ble tatt. En unntagelse var sjefen for de tyske hytteverker i Narvik. Men så drev han sitt senderspill også ganske lenge åpenlyst. Koden var kvinnaven. Satte man seg til en natt etter at kringkastingen hadde sluttet og slo på kortbølgen, så kunne det hende at det var travelhet i eteren.

En særlig art var krigskorrespondentene, som særlig det siste året før overfallet fant veien til Narvik. Det var like som man lukket det som skulle komme. At ikke alle kom bare for sitt yrkes skyld var heller ikke til å ta feil av.

I det hele er spiontrafikken her nord før krigsutbruddet et stort og interessant kapittel. Men for de mer innviede var det også noe annet, som med nesten hundre prosents sikkerhet fortalte, at uværet nærmet seg. Og dette annet var den grafiske kurve for malmskipingen over Narvik.

Hvilken betydning malmen har i verdensusholdningen viser den grafiske skipningskurve, idet den registrerer såvel økonomiske som politiske begivenheter under depresjonen i Amerika i 1928, gikk kurven ned fra 5 575 000 tonn til 2,3 millioner tonn, ja for noen måneder i dette år var kurven helt nede i under 80 000 tonn.

Den steg deretter til 6 millioner tonn, for så å ramle ned til under 1 million tonn omkring Hitlers maktovertagelse i 1933. Ja i slutten av dette år var kurven nede på null. Men

i tiden 1934—37 steg den til rekordhøyde av vel 7,6 millioner tonn.

Sammenligner man kurven for malmeeksporten før og under forrige verdenskrig med kurven fra denne verdenskrig, så er likheten ganske slående. Da kurven ved slutten av 1937 hadde nådd rekordhøyden og tok til å dale i 1938, så kunne man ved å sammenholde kurven fra forrige verdenskrig nokså sikkert forutsi at engang i 1939 ville utbruddet komme. Og av kurvens bevegelser under krigen kunne en registrere slutten. I slutten av 1917 stoppet månedsskipningen på nesten 40 000 tonn. Knappt et år etter kom freden. I oktober 1944 sluttet skipningen på Narvik med et månedskvantum på ca. 30 000 tonn. Et halvt år etter kom freden.

I 1936—37 og 1939 foregikk det store felttjenestefølger i Nord-Norge. Slike øvelser var det vanlig at offiserer fra andre land fikk anledning å overvære. Og omvendt. Til øvelsene i 1937, som foregikk mellom Lavangen og fylkesgrensen mot Herjangen deltok det to høyere engelske offiserer, en tysk og en finsk. Det var første gang dette hendte her nord, at man valgte Nord-Norge.

Det merkelige forekommer så: Forutsetningen for disse øvelser var at en fiende var gått i land i Narvik og kaster tropper fram mot Ofotbanen. Elvegårdsmoen og fylkesgrensen. De norske styrker på Sætermoen hadde ordre om å rykke fram mot fylkesgrensen over Kolbanskarret og Lavangen—Fjordbottøidet og videre vestover og kaste fienden på sjøen, eventuelt å befri Narvik og Ofotbanen.

Denne forutsetning ble dessverre til en blodig virkelighet i april 1940. Selvsagt var disse forutsetninger en tilfeldighet, men de forteller, at de militære myndigheter var klar over, at det som inntraff kunne inntraffe.

Alle disse fakta fortalte for de mer innviede, at Narvikområdet ville bli det store brennpunkt ved en eventuell stormaktskonflikt.

Om selve overfallets hendelsesforløp her nord hersker det ennå ikke så liten uklarhet. Selv i kommandør Askims rapportering fra overfallet på Narvik og om senkningen av våre to panserskip, som er utgitt i disse dager, er det ting som ikke stemmer med hva øyenvitner ellers mener og forteller.

Den tyske flåteavdeling, som

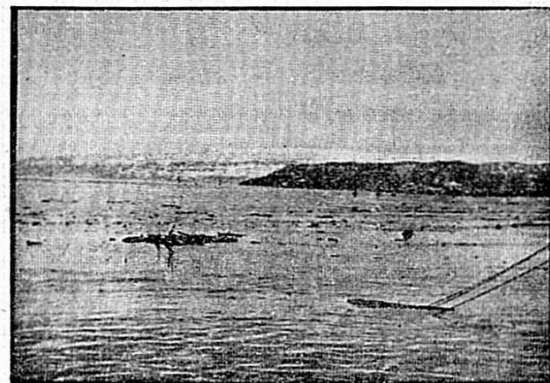
Blomberg.

med høyeste fart styrte inn Vestfjorden sent på etten den 8. april, skjult av kveldsmørket og tykk snøskive, og med lokalkjente losere ombord fra malmbåtene, som hadde gått på Narvik i mange år, bestod for det første av destroyeren «Anton Schneilt», jageren «Diest von Rödies», sjefskipet «Wilhelm Neilkamp» med kommandør Bonte ombord, som var sjef for eskadren, destroyerne «Hans Ludumans», «Georg Thiles», «Wolfgang Zenters», «Erick Koelner», «Erich Gieses», «Herma Kunna» og «Bernt von Armin». Foruten besetningene var det ombord i hvert skip 200 mann elitetropper, utstyrt med de mest moderne automatvåpen.

Etter den tyske felttogsplan skulle det være norske befestninger på begge sider av Ofoten hvor denne er smalast, — altså Rammes—Ramsund og Tjeldnes—Hammes.

De to førstnevnte destroyere ble derfor over midnatt dirigert til disse steder og troppe-ner satt i land for å ta befestningene ved overrumpling.

Når dette var gjort skulle forsvarsverkene tjene som beskyttelse for dem som skulle angripe Narvik. Da tyskerne hadde vasset i snøen på disse steder og ikke funnet noen anlegg forstod man at man var gått i en felle, og angrepene måtte foregå uten be-

Narvik havn etter sjøslaget den 13. april 1940. 28 store handelskip er senket på havna, tre vaktskip, to taubåter, panserskipet

«Norge» og to tyske destroyere. Bildet er tatt fra Fagernes. Bakgrunnen til høyre Framnes.

Det som virkelig hendte de dramatiske og skjebnesvangre vårdager.

Klokken 15.30 den 13. april 1940. Fire tyske jagere har rømt inn i Rombak, etterfulgt av en rekke engelske jagere. Sist kommer

skyttelse. Denne feil i programmet vakte bestyrtelse. Engledderne kunne derfor nøyaktig 24 timer etter, uhindret gå inn Ofotfjorden med 4 destroyere og angriper tyskerne (det første sjøslag kl. 5 den 10. april). I dette slag ble tre tyske krigsskip senket pluss en del handelsskip. Den tyske destroyer «Erick Koelner» ble skadet og da den var manøvreredyktig ble den plassert utenfor Tjelle i Ofoten for å dekke flåteavdelingen ved Narvik med sine kanoner.

Men om morgenen den 13. april hadde den ikke mye den skulle ha sagt, da slagskipet «Warspite» med stort følge kom inn Ofoten (det annet sjøslag).

Om natten til den 9. april hadde panserskipet «Eidsvold» tatt stilling 500 meter rett ut for lykten på Framnesodden. Det var innfalls storm med snøskave. I kommandørkaptein Askims rapportmelding, og i general Ruges skrift: «Annen Verdenskrig, heter det, at det tyske krigsskip som torpederte «Eidsvold» manøvrerte rundt «Eidsvold», altså mellom «Eidsvold» og fyrlykta. Her hadde «Eidsvold» en av sine motorbarkasser liggende for nærmere ordre. Det er lite trolig at tyskeren i storm, sjø og snøtykke hadde våget en slik manøvre, og denne påstand stemmer da heller ikke med hva overlevende fra «Eidsvold» fortalte om formiddagen den 9. april. Narvik-folk traff nemlig på en av «Eidsvold»s overlevende, matrosen fra motorbarkassen, som slet på en forkommen kamerat. Begge ble tatt hånd om, og da den mest forkomne var kommet seg litt, fortalte han, at han var underoffiser og het L. Holstad, hadde hustru i Tromsø og var en nevø av direktør Overå i Råfisklaget. Han var sammen med «Eidsvold»s sjef, kommandørkaptein Willock, på brua (Holstad så tårnet).

Etter Holstads uttalelser lå det tyske krigsskip ca. 300 meter forut og til babord. Tyskeren satte en motorbarkasse på sjøen og kom over til «Eidsvold». Om bord var en kaptein og 5 marinegaster. Kapteinen og en gast kom opp til Willock og forlangte flagget strøket og skipet overgitt. Etter å ha konferert med Askim på panserskipet «Norge» ble den tyske anmodning avslått. «Da får De kamp», sa den tyske kaptein. «Javel», svarte Willock. Tyskerne lå så fra. Kommet omlag midt mellom begge skipene, men betydelig akterut for «Eidsvold» ble det fra den tyske motorbåt sendt opp to lysende kuler, og i det samme avfyrte tyskeren to torpedoer. Holstad sprang ut, fikk i farten fatt i et redningsbelte og hoppet på sjøen.

Hva som videre hendte vet han ikke. Kameraten som lå i motorbåten mellom «Eidsvold» og lykta, hørte og så skipet velte over til babord og forsvant. Motorbåten ble fylt av sjø og

så slagskipet «Warspite» på 32 000 tonn. Skipet passerer Orneset på Narviksiden.

det regnet med splinter av alle slags over ham. Han tok opp Holstad og de drev så mot land. De måtte hoppe på sjøen og det var med de største anstrengelser de kom seg opp mellom tang og storstein og svær sjø. En stund etter hørte de nødrrop lenger inn mot Narvik havn, og med uhyre anstrengelser fikk de berget i land fem av sine kamerater i meget forkommen tilstand.

I Askims rapportmelding er hendelsesforløpet gjengitt på en ganske annen måte. Det må utvilsomt gjelde overlevende fra panserskipet «Norge».

Holstad fortalte videre, at forkanonen på 21 cm. var innstilt på det fiendtlige skips vannlinje, og da avslaget var gitt ventet man med å gi ordre om ild. At denne ikke kom mente han skyldes den ting at en parlamentar skulle ha rett til å komme ombord i eget skip, — et forhold tyskeren misbrukte og som ble «Eidsvold»s bane.

Panserskipet «Norge» hadde tatt stilling innenfor havneinnløpet — utenfor Malmkaie. Overlevende fra «Norge», som oppholdt seg i et Narvik-hjem sent på ettermiddagen den 9. april, hvor de sprettet bort de blanke knappene og fikk innsydd svarte. De fryktet for at tyskerne ville ta dem i tjeneste om man var i uniform. De rømte ut av byen om natten. Disse karene påstod at «Norge» senket en tysker som kom sigende inn. Dette er vel neppe riktig, men så må en spørre seg: Hvorfor kom alle lik av tyske marinefolk som man om formiddagen den 9. lempet opp på en av kaiene, — akkurat som favnved — og siden traktet på kjølelaget?

I 2-tiden om natten da panserskipet «Norge» holdt på å manøvrere seg i stilling utenfor malmkaie, fikk tjenestegjørende havnebetjent, kaptein Hillestad, både telefon fra vaktskip ute i fjorden (som forøvrig ble brutt) som telefonmeddelelse fra rikstelegrafene i Narvik, at Oslo ville tale med Askim. Havnebetjenten var ute med beskjeden. Samtidig stilte han seg til disposisjon, og Askim anmodet ham om å varsle alle norske skip på havna, at tyske krigsskip var på tur inn Ofotfjorden. Alle skip utenom de 10 tyske ble varslet. Når det ble berget så mange som det ble fra «Norge» da den ble senket, skyldtes det i stor grad havnebetjentens varselstjeneste, som ikke var en så liketil sak.

Henimot kl. 5 var havnebetjenten ute på den lengste utstikkerkai da den første tyske jager seg intill på yttersiden. Denne hadde sneket seg langs Ankeneslandet og så satt rett over havna, usett av «Norge». Ombord i «Norge» oppdaget man fienden, men den første salve gikk høyt over hodet på havnebetjenten, som løp oppover utstikkeren. Det kom dog flere skudd som traff, men som

imidlertid ikke hindret tyskeren i å torpedere «Norge» på 300—400 meters avstand.

Havnebetjenten varslet havne- og bymyndigheter, og la så kaiområdet i mørke. Han og havneassistenten, som var kommet til, var vitne til torpederingen av «Norge». De så også at tyskerne brukte sitt luftvern på våre vergeløse landsmenn som lå og kjempet i sjøen etter at skipet var gått ned.

Nemesis innhentet den tyske jager nøyaktig 24 timer etter, da den ble torpedert og delt i to av en engelsk torpedo om morgenen den 10. april. Også den svære utstikkerkai i jern og betong ble delt i to.

Ute på Framnesodden lå menneskene ved den eneste kanon, som kunne ha noen effekt. De var vitne til «Eidsvold»s nedgang og at tyskerne kjørte inn på havna. Guttene hadde ikke fått noen ordre og etter et krigsråd seg i mellom ble man enig om ikke å skyte, men gjøre kanonen ubrukelig. Begrunnelsen for beslutningen var, at ved det første skudd ville de bli oppdaget og syltet ned. Denne risiko ville man nok ha tatt, men man fryktet for at det ville ha utløst bombardement av byen, noe som var avgjørende for guttene. Kanonkommandøren kom seg under belevningen ombord i et av de engelske vaktskip og i engelsk uniform deltok han så i hjelpen med tvangsevakueringen av Narvik etter den 28. mai.

Kl. 7 om morgenen den 9. april hadde tyskerne disponert sine krigsskip. Tre av dem gikk inn til Bjerkvik, og to patruljerte utenfor havna, to lå i slaglinje mellom den gamle

På formiddagen den 9. april 1940. Norske soldater av Nord-Tingdelags bataljon, som på mor-

malmkai og den nye utstikkerkai med kanonen rettet mot byen, en lå skadet på yttersiden av den nye utstikker og to lå ved den gamle utstikkerkai og satte i land tropper.

Tyskerne oppgav selv om aftenen den 9. april at de hadde en styrke på 14 000 mann som var satt i land i Narvik og Bjerkvik. Det var bluff. Sannheten var at man hadde omlag 200 mann ombord i hvert krigsskip pluss en del ombord i malmbåter og kvakkokeriet «Jan Wellen». Herav ble omlag 600 satt i land i Bjerkvik, slik at de samlede styrker i Narvik var omlag 1800, kanskje noe mindre. Samtlige var spesialtropper, godt utstyrt med automatvåpen.

Etter den 13. april ble landstyrken øket med ca. 1200 mann, som var overlevende fra besetningene på ti tyske krigs-

skip. Disse ble for endel utstyrt med norske uniformer fra Elvegårdsmoen. Her var jo nok å ta av. Våre egne gutter hadde det blant annet skraut med skikkelige underklær. Først sist i mars kom det underklær nordover, og bare en liten del av disse var utpakket på Elvegårdsmoen. En rikelig forsyning av makkoundertøy lå således ferdig for herrefolket.

Hvorledes forholdene lå an for våre soldater i Narvik hin skjebnesvangre aprilidag i 1940 forteller denne lille sannferdige historie om:

I den tidligere Hotell Royals gård var innkvartert et kompani. Kl. 7 om morgenen kom en bolagsarbeider gående forbi. Utenfor står vaktmen med geværet på skulderen, og den ene spør så arbeideren om han kunne fortelle ham hva det var for slags spektakkel ned ved havna utover morgenen. «Det burde vel dere i første rekke vite», svarte arbeideren. «For tyske tropper holder på gå i land». «Hvor har dere offiserene?» «Det vet vi ikke for vi har ikke sett noe til dem», svarer både vaktmen og soldater som stod i vinduene. Mens arbeideren står her og snakker med guttene, som ble likklek og rasende da de fikk vite sannheten, ser han en tysk offiser komme forbi det nye Royal nede i tverrgata. Han betrakter dem i kikkerten. Ja, sier arbeideren til guttene, der har vi dem. En tysk soldat med geværet i anlegg og håndgranater i belte og støvleskaft kommer oppover gata. Arbeideren forsvinner, men snur seg lengere oppe i gata og ser da tyskeren river geværet fra den norske vaktpost.

Overalt visste sivilbefolkningen en hel del mer den skjebnesvangre aprilidag, enn det norske militære. Typisk for situasjonen var, at på samme tid som tyske krigsskip var på vei inn Ofoten, på noenlunde samme klokkeslett (mellom kl. 1 og 2 om natten den 9. april) skal divisjonskontoret i Harstad ha fått telefonmelding fra Oslo, at nå kunne man ta det med ro og at man ikke skulle fry dem mer.

Etter at denne meddelelse var videregitt og man stod i ferd med å ta seg en lur, kom meddelelsen om at Narvik ble overfalt av tyske stridskrefter.

En kan derfor slutte med det en begynte med, at det er mye som ikke er kommet fram i lyset og at det blir historikernes oppgave engang å forme det virkelige helhetsbilde. —E.

Det lyses til ekteskap for:
Fisker Otto Martin Hansen og Sigrunn Helene Hanssen, begge Røshagen, Bø i Vesterålen.
Stud. agric. Johan Sverre Ingebrigtsen, Dyrøy og Røde Kors-søster Nelly Valborg Olsen, Skånland.
Verkstedsformann Egil Arne Johnsen, Sama i Trondenes og Astrid Kristine Johansen, Gullhaugen i Sandtorp.
Fenrik Egil Samuel Dahlstrøm og sykesøster Aud Bjørnåli, begge Harstad.

I riksgrenseøve: bygget på Ofotfjorden. Svensk og tysk vakt er etablert i april 1940. Svensk til høyre og tyske til venstre med

«Sanitetsmaterie!» pakkes ut under kampen i Bjørnefjellsavsnittet i midten av mai 1940.